

KİTAP TANITIMI / BOOK REVIEW

İslâm Engelliler Hukuku, Yazar: Ali Kumaş¹

(Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018, 160 Sayfa)

ISBN: 978-605-7580-19-1

Fatma Zehra KARA

ORCID: 0000-0003-2484-5000

Yüksek Lisans Öğrencisi, KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri,
Kahramanmaraş/TÜRKİYE, zehrtecimen@hotmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 30.04.2020 Düzeltme/Revised: 16.07.2020 Kabul/Accepted: 02.12.2020

Atıf / Cite as: Kara, F. Z. (2020). İslâm Engelliler Hukuku (Ali Kumaş). Antakiyat, 3 (2), 327-330

Öz:

Bu çalışmada, İslam dünyasında engelli bireyler hakkında gerek klasik gerekse çağdaş dönemde yapılan çalışmaların yeterli olmadığı düşüncesinden hareketle alandaki ihtiyaca bir nebze olsa katkı sağlama adına Ali Kumaş tarafından kaleme alınan İslâm Engelliler Hukuku adlı kitabın kritiği yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Engelli Hukuku, Ruhsal, Zihinsel ve Bedensel Engellilik.

Engellilik, tıp bilimi için bir sağlık sorunu ve hastalık, biyoloji bilimi için genetik bir bozukluk ve hukuk için ise hak ve sorumluluklar noktasında bir olgu olarak tanımlanmıştır. Türkiye’de yaşayan engelli bireylerin sayısı ülke nüfusunun %12.29’unu oluşturduğu halde, bu bireylerle ilgili yapılan çalışmalar oldukça yetersizdir. Kitabın gayesi fiziksel, ruhsal ve zihinsel engellilerin, güçleri doğrultusunda ibadetleri nasıl yapacakları sorusuna İslâm hukuku çerçevesinde cevap bulmaya çalışmaktır. Ali Kumaş, engelliler ile ilgili hükümlerin kaynaklarda mevcut olduğu, fakat karşımıza çıkan birçok yeni kavramın da tahlilinin yapılması ve klasik kaynaklardaki karşılıklarının ne olduğunun ortaya konulması gerektiğini savunmuş ve bundan dolayı eserini İslâm Engelliler Hukuku olarak adlandırmıştır.

---

¹ Bu araştırma sürecinde TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

Kumaş, engelli bireyler hakkında gerek klasik gerekse çağdaş dönemde yapılan çalışmaların yeterli olmadığını göz önüne alındığında bu alandaki ihtiyaca bir nebze olsa katkı sağlama adına bu eseri kaleme almıştır. Bu çalışmanın özgün yanlarından biri eserde tekrara düşülmeme adına üzerinde tartışma bulunmayan hususların zikredilmemesi ve en önemlisi ise engelliliğe dair zihinsel ve ruhsal ayırımının yapılmış olmasıdır.

İncelediğimiz kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde engelli kavramı ve mahiyeti, Türkçede engellilik yerine kullanılan kavramlar, din ve geleneklerde engellilik, Batı hukukunda engellilik, Türk hukukunda engellilik, engellilik modelleri, çeşitleri bakımından engelliler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise sorumluluğa etkisi bakımından engellilik, ehliyeteye etkisi açısından engellilik, hak kayıplarına mesnet teşkil edip etmemesi açısından engellilik, engellilerin hukukunu gözetmeye yönelik hükümler, fiil ve tasarrufların hükmüne etkisi bakımından engellilik gibi konular ele incelenmiştir.

İslam Engelliler Hukuku adlı kitabın birinci bölümünde, kavramlar tanımlandıktan sonra Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet ve diğer din ve geleneklerde engellilik hakkında bilgiler verilmiştir. Engellilik modelleri ise ahlaki, geleneksel, tıbbi, sosyal, insan hakları yaklaşımı, hukuk ve maslahat merkezli modeller olarak sıralanmış ardından engelliliğin çeşitleri dört başlık altında incelenmiştir. Bunlar oluşum sürecine göre engelliler, kaynağına göre engelliler (zihinsel, ruhsal ve fiziksel), sürekliliklerine göre engellilikler ve engelin etkisine göre engelliliklerdir.

İkinci bölümde ise sorumluluğa etkisi bakımından engellilik başlığı altında sorumluluk üzerinde etkisi bulunmayan engellilik (hafif ve ağır derecede zihinsel engellilik, görme, işitme konuşma ve bedensel engellilik), ruhsata mesnet teşkil eden engellilik, sorumluluğun kalkmasına mesnet teşkil eden engellilik, hiçbir engelliliğin etkisi olmadığı mükellefiyetler, vücûb ve eda ehliyeti açısından engellilik, hak kaybına sebebiyet veren engellilik, hak sahibi kılan engellilik, gözetmeye yönelik hükümler, fiil ve tasarruflardan fesat sebebi olan engellilik ve son olarak engellilik sebebiyle sıhhati etkilenmeyen fillerden bahsedilmiştir.

Sosyal, ekonomik ve siyasi şartlar sebebiyle batı dünyasında çeşitli engellilik modelleri geliştirilmiştir. Ahlaki, geleneksel, tıbbi, sosyal ve insan hakları yaklaşımları bunlardan öne çıkanlardır. Kumaş, engelliler ile ilgili kaynaklarımızda zikredilen hükümleri inceleyip, İslam hukukundaki engellilik modelinin hukuk ve maslahat merkezli model olarak adlandırma kanaatine ulaşmıştır.(s.139)

Engelli bireyler, kudretlerini aşan veya kendilerine ağır meşakkat veren fillerle diğer insanlara oranla daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Bundan dolayı engelli bireylerin maruz kaldıkları bu durum sonucunda, sorumluluklarının ne kadar

etkileneceği hususu büyük önem arz etmektedir. (s.63) Bu çerçevede eserde fiziksel, zihinsel ve ruhsal engellilerin sorumluluk durumları ve engelliliğin konu olduğu söz ve fillerin hukuki durumu sistematik bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kur'an ve hadislerde engelliler hem hakiki hem de mecaz anlamında kullanılmıştır. Kur'an'da "Şu bir gerçek ki gözler körleşmez, fakat göğüslerdeki kalpler körleşir."(Hac 22/46) ayetinde de işaret edildiği üzere, maddi anlamda engelli olan kişi hakiki anlamda engelli sayılmamakta, asıl engelli mana ve inanç dünyası bozuk olanlar olduğu kabul edilmektedir. Hadisler de Kur'an'daki gibi asıl engelliği, inanç engelliliği olarak takdim etmekte ve fiziksel engelliye basiretli adam! şeklinde hitap etmek suretiyle bu gerçeği ortaya koymaktadır (s.21-3)

Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında da engellilik hakkında hakiki ve mecazi ayrımı yapılmaktadır. Yahudilikte tanrının saygınlığına ve kutsallığına gölge düşürmeme adına, Hz. Harun'un soyundan gelen kimselerin körlük, topallık, cücelik ve kamburluk gibi fiziksel engellilikler sebebiyle din adamı olamayacağı ifade edilmektedir. Hıristiyanlıkta ise bu konuda takınılan tavırlarda geçmişten günümüze farklılıklar mevcuttur. Geçmiş dönemlerde Avrupa'da engelli bireyler şeytanın etkisine maruz kalmış kişiler olarak algılandığından, onlara işkenceler edilmiş ve birçok engelli cadı ayinlerinde yakılmıştır. Ancak günümüzde yeni bir engellilik teolojisinin geliştirilmesine dair çalışmalar yürütülmektedir (s.20-1)

Ruhsal engellilerin ibadetlerle mükellef kılınmadıkları ve cezai sorumluluklarının olmadığı konusunda fıkıh âlimlerinin ittifakı bulunmaktadır. Ruhsal engellilerin sorumluluklarını düşüren kriterlerden hareketle zihinsel engellilerinde ibadetlerle ve cezai müeyyideyle sorumlu olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Fiziksel engellilikte ise ibadetler, hukuki işlemler, cezai ve mali sorumluluk üzerinde genellikle düşürücü bir etki göstermemektedir. Çoğunluğu teşkil eden fıkıh âlimlerine göre bu tür engellilikler sadece ruhsatlara sebebiyet vermektedir (s.140)

Görme engellilerin, had ve kısas cezalarını gerektiren suçlarda şahitlik yapamayacakları konusunda dört fıkıh mezhebi ittifak ederken, işitmeye dayalı olaylara şahitlik yapmalarının sahih olduğunu kabul etmişlerdir. Yine görme engellilerin devlet başkanı olamayacağı konusunda ittifak edilirken, hâkimlik yapmalarını ise bazı Şafii fakihleri ile bir görüşe göre İmam Malik sahih karşılamıştır (s.141-2)

Kumaş'a göre İslam hukukunda engellilerin hukukunu gözetmeye yönelik müesseselerin olması mühim bir meseledir. Bu anlamda velayet, vesayet ve hacir müesseselerinin mevcudiyeti, bazı engellilerin bir takım mali ve cezai sorumluluklardan muaf tutulmaları en yaygın örneklerdir. Ayrıca bu müesseselerin çoğaltılması İslam hukukunun temel amaçları arasındadır (s.143)

Kitap sonuç bölümünde sunulan şu önerilerle son bulmaktadır:

1) Fıkıh literatüründe mecnun kapsamına dâhil edilen ma'tûhların fıkıh usulü kaynaklarında akıl hastalarından farkları temyiz kabiliyetlerinin bulunması olarak belirtilmiştir. Ancak ma'tûhların zihinsel engellilerle arasındaki irtibatın fazla olduğu düşünüldüğünden, bu ilişkiyi net bir şekilde ortaya koyacak akademik çalışmalara ihtiyaç olduğu,

2) Günümüzde yapılan zekâ ölçekleri batıda üretilmiş ve ülkemize uygulanmıştır. Mükellefiyeti belirlemede dâhil olmak üzere çok önemli sonuçları bulunan bir alanda, kendi değerlerimizi merkeze alacak şekilde milli zekâ ölçeklerinin geliştirilmesi gerektiği,

3) Batı dünyasında çeşitli engelli modellerine uygun sosyal ve siyasi politikalar geliştirilirken, İslam dünyasında yeterli çalışmalar yapılmamaktadır. Bu nedenle bu alandaki çalışmaların artırılması, projelerin gelişmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın da fıkıh alanındaki çalışmalara katkı sağlayacağını temenni edilmektedir.

4) Halen İslam dünyasında engellilere yönelik bir ilmihal çalışmasının bulunmaması çok büyük bir eksiklik. Zihinsel, ruhsal ve fiziksel engellilere yönelik bir çalışmanın yapılmasına acilen ihtiyaç olduğu ve bu ilmihal çalışmasının öncelik olarak "sorularla engelli ilmihali" şeklinde, ardından konularına göre bir ilmihal çalışmasının yapılması gereklidir.

Son olarak bu konuda Hilal Özay tarafından yazılan İslâm Hukuku Açısından Bedensel Engellilik (2014) adlı bir çalışmanın da bulunduğunu belirtmekte fayda vardır. Çalışmanın doktora tezi olması hasebiyle konunun sınırlandırılması için sürekli hastalığı olanlar ve zihinsel engel çalışmaya dâhil edilmemiş, daha çok hükümlere tesiri açısından bedensel engellilik ele alınmıştır. Ayrıca Din İşleri Yüksek Kurulu tarafından engellilere yönelik yazılacak olan ilmihalin muhteva, dil ve üslubunun nasıl olacağı gibi hususlarda görüş alışverişinde bulunmak amacıyla düzenlenen Engelli İlmihali Çalıştayı (2017) neticesinde engelli vatandaşlara yönelik bir ilmihal çalışmasının önümüzdeki günlerde tamamlanması da planlanmıştır.